

Ю. В. Желіховська,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права,
приватний нотаріус Хмельницького районного
нотаріального округу

УДК 347.961.4

ПОНЯТТЯ ТА ГАРАНТІЇ ТАЄМНИЦІ ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ

Досліджується поняття таємниці вчинення нотаріальних дій та різні точки зору щодо цього поняття. Розглянуто аспекти та гарантії нотаріальної таємниці. Аналізуються випадки, при яких нотаріальна таємниця може бути оприлюднена.

Ключові слова: нотаріус, нотаріальна дія, нотаріальна таємниця, гарантії, професійна таємниця, матеріали, відомості, заінтересовані особи, порівнянні до нотаріальних дій.

На сьогодні правова система України перебуває у стані докорінного реформування, що зумовлюється побудовою демократичної, соціальної та правової держави. Основним принципом існування такої держави повинен стати пріоритет, всебічна охорона та захист прав і законних інтересів особи як суб'єкта суспільства.

Важливим питанням теорії та практики розбудови правової держави повинна бути охорона прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, що слугує своєрідним індикатором стану та рівня розвитку громадянського суспільства і держави.

У сучасній правовій науці та юридичній практиці недостатньо приділяється уваги науковим основам розвитку нотаріату, в тому числі одному з найголовніших принципів нотаріальної діяльності — таємниці вчинення нотаріальних дій, що не узгоджується з процесами перебудови правової системи України. Дотепер нотаріальна діяльність залишалась під впливом лише нормативного регламентування, а пошуки науковців стосувались тільки окремих її аспектів та проблем.

Це дослідження ґрунтується на працях відомих вітчизняних та зарубіжних фахівців у галузі цивільного права В. В. Яркова, М. Г. Авдюкова, Г. Виноградова, Л. О. Красавчикова, Г. В. Матвеева, Я. П. Панталієнко, К. С. Юдельсона. Також було проаналізовано та використано роботи таких юристів-практиків: В. М. Марченка, С. Я. Фурси, Є. І. Фурси та інших.

Метою статті є визначення поняття та дослідження юридичної природи нотаріальної таємниці.

Визначальний принцип охорони і захисту цивільних прав та інтересів фізичних осіб, які звертаються до нотаріусів у зв'язку із здійсненням ними своєї професійної діяльності, отримав своє закріплення та вираження в нотаріальному процесуальному праві у формі принципу нотаріальної таємниці.

Нотаріальна таємниця має надзвичайно вагоме значення при здійсненні нотаріального провадження, адже вона підкріплює довіру громадян до органів нотаріату і є одним із важливих правил діяльності самого нотаріуса, що забезпечує його авторитет.

Вперше на території Російської імперії, до складу якої, як відомо, входила і значна частина України, відомості щодо нотаріальної таємниці знайшли своє

відображення у “Положенні про Нотаріальну частину” від 14 квітня 1866 р. “Зведення законів Російської Імперії”. У ст. 23 цього нормативного акта зазначено: “Щодо всіх справ, доручених нотаріусу, актів і документів, які знаходяться у нього на зберіганні, він зобов’язаний дотримуватися таємниці, за винятком випадків, зазначених у законі. Порушення цього спричиняє його відповідальність за статтею 423 Кодексу про Кари” [1].

ЦВК та РНК СРСР Постановою “Про основні принципи організації державного нотаріату” від 14 травня 1926 р. закріпили обов’язок нотаріусів дотримуватись таємниці виконуваних або вчинених ними нотаріальних дій, і саме цей принцип, коли умови щодо збереження таємниці поширюються на всі нотаріальні дії, постійно був визначальним на весь радянський період [2].

Такий елемент предмета правової охорони, як дотримання таємниці, є не тільки однією з її складових, а й одним з основних правових принципів здійснення нотаріальної діяльності, який знайшов своє відображення і в радянські часи, і в теоретичних розробках сучасного незалежного нотаріату України. Більше того, дотримання таємниці в діяльності нотаріуса знайшло своє відображення в Основному Законі України.

Так, ст. 3 Конституції України проголошує: “Людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Права та свободи людини, їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов’язком держави”. Ст. 32 зазначає, що: “... ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини”. Саме ці конституційні норми є об’єктивною правовою основою, що ініціює нотаріальну таємницю та її законодавче закріплення [3].

Член Комісії з міжнародного нотаріального співробітництва М. Мерлотті підкреслював: “Ми нещодавно встановили величезну важливість принципів незалежності та незаангажованості. Однак цих опор ще недостатньо, щоб нести на собі всю систему нотаріату. Вільний нотаріат повинен мати ще й третю опору — професійну таємницю” [4].

Зазвичай професійну таємницю розглядають з етичного погляду, а не з точки зору правового регулювання. Ф. Енгельс зазначав, що “... кожна професія має свою власну мораль” [5], яка так чи інакше має свій вияв у дотриманні морального обов’язку у професійній діяльності.

Закон України “Про нотаріат” від 2 вересня 1993 р., враховуючи норми міжнародного права, які закріпили недоторканість приватного життя, особисту та сімейну таємницю, охорону та захист честі та гідності ввів інститут нотаріальної таємниці у декількох аспектах, а саме: нотаріус, якому вперше надається право займатися нотаріальною діяльністю згідно зі ст. 6 Закону України “Про нотаріат”, в урочистій обстановці дає присягу і зобов’язується зберігати професійну таємницю; ст. 8 цього ж закону закріплює поняття нотаріальної таємниці; нотаріус зобов’язується зберігати в таємниці відомості, які стали йому відомими у зв’язку з використанням ним своєї професійної діяльності; нотаріусу та особам, яким стало відомо про вчиненні нотаріальні дії у зв’язку з виконанням ними службових обов’язків, забороняється розголошувати відомості, а також інформацію про документи, які стали їм відомі у зв’язку з вчиненням нотаріальних дій; нотаріус не має права давати свідчення в якості свідка щодо відомостей, які становлять нотаріальну таємницю, крім випадків, коли цього вимагають особи, за дорученням яких вчинялася нотаріальна дія; особи, винні в порушенні нотаріальної таємниці, несуть відповідальність у порядку, встановленому законом.

Збереження конфіденційності інформації, що становить нотаріальну таємницю, є правом нотаріуса у відносинах з усіма суб'єктами права, які мають право вимагати розголошення такої інформації, та обов'язком щодо фізичних та юридичних осіб і тих осіб, кого ця інформація стосується [6].

К. Ю. Юдельсон визначив, що таємниця вчинення нотаріальних дій гарантує особисті інтереси громадян, які звертаються до нотаріальних органів [7].

М. Г. Авдюков визначив обов'язок нотаріусів та інших працівників нотаріальних контор додержуватися таємниці вчинюваних ними нотаріальних дій як особливе правило діяльності нотаріату [3].

Р. Ніклаус відмічав, що професійна (нотаріальна) таємниця є одним з основних та головних принципів нотаріату.

Згідно зі ст. 8 Закону України "Про нотаріат" предметом нотаріальної таємниці є сукупність відомостей, отриманих під час вчинення нотаріальної дії або звернення до нотаріуса заінтересованої особи, в тому числі про особу, її майно, особисті майнові та немайнові права й обов'язки [8].

Виноградова Г. стверджує, що нотаріальна таємниця є одним з видів професійної таємниці, якою є матеріали, документи, відомості, якими користується особа в процесі та у зв'язку з виконанням своїх професійних обов'язків, що їх забороняється розголошувати у будь-якій формі [9]. Однак, на відміну від таких професійних таємниць, як медична чи адвокатська, вона не сприяє встановленню довірливих відносин між нотаріусом та особою, яка звернулася за консультацією чи за вчиненням нотаріальної дії, а є лише гарантією недоторканності особистого життя особи.

На нашу думку, нотаріальну таємницю повинні складати будь-які відомості, а саме:

- відомості про саму особу, яка звернулася до нотаріуса;
- відомості про факт звернення особи до нотаріуса;
- про зміст і вид наданих послуг (вчинення протестів);
- про зміст документів (наприклад, посвідчення справжності підпису на документі);
- про третіх осіб, згаданих у зверненні особи до нотаріуса (посвідчення заповіту).

Слід зосередити увагу на тому, що нотаріусам забороняється розголошувати будь-які відомості, отримані в результаті провадження їхньої нотаріальної діяльності, розголошувати зміст самої дії та факт її вчинення. Нотаріус зобов'язаний зберігати нотаріальну таємницю, навіть якщо його діяльність обмежується лише наданням правової допомоги, консультацій чи ознайомленням ним із документами, і при цьому сама нотаріальна дія не вчиняється.

Однією з найважливіших гарантій забезпечення нотаріальної таємниці є той факт, що нотаріальна діяльність має таку особливу рису, як професіоналізація. Цим специфічним видом діяльності як різновидом професії можуть і мають право займатися лише особи, які повністю відповідають вимогам ст. 3 Закону України "Про нотаріат", а саме бути громадянином України, мати повну вищу юридичну освіту, володіти державною мовою, мати стаж роботи у сфері права не менше як шість років, з них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори — не менше як три роки, скласти кваліфікаційний іспит [8].

Іншою гарантією забезпечення нотаріальної таємниці є обмеження кола осіб, які мають право займатися цією діяльністю. Так, згідно із Законом, право на вчинення нотаріальних або прирівняних до них дій належить не лише особам з вищою юридичною освітою, які працюють в органах нотаріату, а й деяким іншим особам та установам, зокрема посадовим особам органів місцевого самоврядування, консульським установам, головним лікарям лікарень, госпіталів, інших стаціонарних закладів охорони здоров'я, а також начальникам госпіталів, директорам або головним лікарям будинків для осіб похилого віку та інвалідів; капітанам; начальникам

пошукових чи інших експедицій; командирам (начальникам) частин, об'єднань, установ або військово-навчальних закладів у пунктах дислокації військових частин, об'єднань, установ, військово-навчальних закладів; начальникам установ виконання покарань та іншим посадовим особам на яких покладено ці повноваження згідно зі ст. 40 Закону України “Про нотаріат” [8].

Дотримання нотаріальної таємниці полягає і в тому, що мета нотаріальної діяльності в загальному розумінні визначається необхідністю забезпечення умов для функціонування правової держави і забезпечення нормальної життєдіяльності кожного громадянина, правовою охороною від імені держави соціальних цінностей суспільства. Зміст професійної діяльності нотаріуса зумовлений структурою професійної роботи юриста. Кінцевою метою професійної роботи нотаріуса як юриста є охорона та захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

Нотаріальна таємниця вчинюваних нотаріальних дій характеризується рядом аспектів:

1. *За суб'єктами* обов'язок забезпечення нотаріальної таємниці розповсюджується на нотаріусів (приватних та державних) при виконанні службових обов'язків, у тому числі й після звільнення з посади; осіб, які працюють у нотаріальній конторі (помічників); посадових осіб органів управліннь юстиції, експертів, перекладачів, свідків.

2. *Приміщення нотаріальної контори* (повинно відповідати та забезпечувати конфіденційність вчинення нотаріальної дії. Сторонні особи можуть перебувати в приміщенні при вчиненні нотаріальної дії лише зі згоди особи, на ім'я якої вчиняється нотаріальна дія (наприклад, перекладач, свідки)).

3. *Довідки про вчинені нотаріальні дії та копії документів*, що зберігаються у нотаріуса, видаються нотаріусом виключно фізичним та юридичним особам, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії. Довідки про вчинені нотаріальні дії та інші документи надаються нотаріусом протягом десяти робочих днів на обґрунтовану письмову вимогу суду, прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування у зв'язку з кримінальним провадженням, цивільними, господарськими, адміністративними справами, справами про адміністративні правопорушення, що знаходяться в провадженні цих органів.

Довідки про суму нотаріально посвідчених договорів — на обґрунтовану письмову вимогу органів державної податкової служби.

У наданні довідок про вчинені нотаріальні дії, іншої інформації, що містить нотаріальну таємницю, необхідно враховувати й спосіб такого надання.

Відповідно до ч. 4 ст. 8¹ Закону України “Про нотаріат” вилучення реєстрів для реєстрації нотаріальних дій та документів, що передані нотаріусу на зберігання в порядку, передбаченому цим Законом, а також печатки нотаріуса не допускається. Такі реєстри нотаріальних дій, документи чи печатка нотаріуса можуть бути надані суду за мотивованою постановою суду тільки для огляду і повинні бути повернуті судом негайно після огляду [8]. Вважаємо, що надзвичайно специфічний порядок отримання інформації з реєстру нотаріальних дій та неможливість його виїмки пов'язані з тим, що він має особливий режим користування, його вилучення може спричинити розголошення таємниці нотаріальних дій щодо інших осіб, які зверталися до нотаріуса за їх вчиненням. Крім того, вилучення робочого реєстру унеможливить вчинення нотаріальних дій та неминуче паралізує роботу нотаріуса.

Також згідно зі ст. 8 Закону України “Про нотаріат” нотаріус не має права давати свідчення в якості свідка щодо відомостей, які становлять нотаріальну таємницю, крім випадків коли цього вимагають особи, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії. Ця норма знайшла відображення в новому Кримінальному процесуальному кодексі України, де згідно зі ст. 69 нотаріусів віднесено до осіб, які не підлягають допиту, як свідки [10].

Крім того, згідно з нормами чинного законодавства нотаріуси та інші особи несуть відповідальність за розголошення відомостей, які становлять нотаріальну таємницю.

Таким чином, підводячи підсумок, можна стверджувати, що забезпечення нотаріальної таємниці є необхідною та найважливішою передумовою нормальних, довірливих відносин між суб'єктами нотаріального провадження. У правовій системі нашої держави нотаріат відіграє значну роль як орган безперечної цивільної юрисдикції та превентивного правосуддя, і його роль у суспільстві зростає з року в рік.

Список використаних джерел

1. Анисимов, А. Положение о нотариальной части, разъясненные мотивами, кассационными решениями и циркулярами [Текст] / А. Анисимов // Положение о нотариальной части, разъясненные мотивами, кассационными решениями и циркулярами. — СПб. : Изд. юрид. книжного магазина Н. И. Мартынова, 1889. — 278 с.
2. Об основных принципах организации государственного нотариата : постанова Центрального исполнительного комитета СССР и Совет народных комиссаров СССР от 14.05.1926 г. [Текст] // Собрание законов и распоряжений Рабоче-крестьянского Правительства СССР. — 1926. — № 35. — Ст. 525.
3. Авдюков, М. Г. Роль нотариата в охране прав граждан [Текст] / М. Г. Авдюков, Л. И. Газиянц. — М. : Юридическая литература, 1963. — 44 с.
4. Мерлотти, М. Основные принципы свободного нотариата и роль государства в организации его деятельности (по материалам международных семинаров, проходивших в Москве) [Текст] / М. Мерлотти // Нотариальный вестник. — 1997. — № 5. — С. 23–31.
5. Энгельс, Ф. Людвиг Фейербах и конец классической немецкой философии [Текст] / Ф. Энгельс // Маркс, К. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. — [2-е изд.]. — М. : Государственное издательство политической литературы, 1961. — Т. 21. — С. 269–317.
6. Коробцова, Н. В. Право на охорону нотаріальної таємниці як одне з конституційних прав громадян [Текст] / Н. В. Коробцова // Публічне право. — 2012. — № 1 (5). — С. 40–47.
7. Кодекс професійної етики нотаріусів України від 11.01.2008 р. [Електронний ресурс] Українська нотаріальна палата. — URL : <http://palata.notariat.org.ua/news/168.html>.
8. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425–ХІІ [Текст] // ВВР. — 1993. — № 39. — Ст. 383.
9. Виноградова, Г. Професійна таємниця в міжнародно-правових джерелах: окремі питання регулювання та використання досвіду в законодавстві України / Г. Виноградова // Юридичний журнал. — 2006. — № 4 [Електронний ресурс] Юстініан. — URL : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2219>.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651–VI [Текст] // ОВУ. — 2012. — № 37. — Стр. 11. — Ст. 1370.

*Рекомендовано до друку кафедрою цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 7 від 10 січня 2013 року)*

Надійшла до редакції 31.01.2013

Желиховская Ю. В. Понятие и гарантии тайны совершения нотариальных действий

Исследуется понятие тайны совершения нотариальных действий и разные точки зрения по данному понятию. Рассмотрены аспекты и гарантии нотариальной тайны. Анализируются случаи, при которых нотариальная тайна может быть обнародована.

Ключевые слова: *нотариус, нотариальное действие, нотариальная тайна, гарантии, профессиональная тайна, материалы, сведения, заинтересованные лица, приравненные к нотариальным действиям.*

Zhelikhovska, Yu. V. The Concept and Guarantees Secrecy of Notarial Acts

The notion of notarial acts secrets and different points of view on this concept are researched. The aspects and guarantees of notarial secret are examined. The cases in which the notarial secret can be disclosed are analyzed.

Keywords: *notary, notarial act, notary secret, guarantee, professional secrecy, materials, information, person concerned, equal to notarial acts.*